

ظرافت‌های معنایی واژگان (اسم‌ها و فعل‌ها) در نامهٔ ۵۳
نهج البلاغه

صنعت اسودی

www.ketab.ir

انتشارات دریا

تهران، میرداماد، میدان مادر، خیابان شاه نظری، خیابان سپاهان، شماره ۲۶ - تلفن: ۲۲۹۱۱۳۲۳
ظرافت‌های معنایی واژگان (اسم‌ها و فعل‌ها) در نامه ۵۳ نهج البلاغه
مؤلف: صفری اسودی

حروفچین: صفری اسودی

چاپ و صحافی: روز

نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰ نسخه

قیمت: ۲۵۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۳۱۳-۷۲-۸

سرشناسه: اسودی، صفری، ۱۳۵۸
عنوان و نام پدیدآور: ظرافت‌های معنایی واژگان (اسم‌ها و فعل‌ها) در نامه ۵۳ نهج البلاغه / صفری اسودی.
مشخصات نشر: تهران: انتشارات دریا، ۱۳۹۷
مشخصات ظاهری: ۲۰۵ ص.
شابک: ۲۵۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۹۶۴-۷۳۱۳-۷۲-۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۹۰ - ۲۰۵؛ همچنین به صورت زیر نویس
یادداشت: نمایه.

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - مسائل - سبک - نوی

موضوع: Arabic Language - Verb

موضوع: زبان عربی - فعل

موضوع: Arabic Language - Noun

موضوع: زبان عربی - اسم

موضوع: Arabic Language - Semantics

موضوع: زبان عربی - معنی‌شناسی

موضوع: Arabic Language - Semantics

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ الف ۵۴ / BP۳۸/۰۹

رده بندی دیویی: ۲۹۷ / ۹۵۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۵۲۴۴۱

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱۳
فصل اول: کلیات و مفاهیم.....	۱۷
۱. ۱. کلیات.....	۱۸
۱. ۱. ۱. مفاهیم.....	۲۰
فصل دوم: ظرافت‌های معنایی واژگان (اسم‌ها و فعل‌ها) در نامهٔ ۵۳	
نهج البلاغه.....	۲۷
۱. ۲. اشعار.....	۲۹
۲. ۱. ۱. دایره معنایی مترادفات.....	۳۰
۲. ۱. ۱. ۱. علم.....	۳۱
۲. ۱. ۱. ۲. درک.....	۳۱
۲. ۱. ۱. ۳. وجدان.....	۳۳
۲. ۱. ۱. ۴. حس.....	۳۴
۲. ۱. ۲. مقایسه برخی ترجمه‌ها و شروح.....	۳۷
۲. ۱. ۳. کاربرد در احادیث.....	۴۰
۲. ۱. ۴. مترادفات هم‌نشین با قلب.....	۴۲
۲. ۱. ۴. ۱. حس و قلب.....	۴۳

۴۴.....	۲. ۴. ۱. ۲. درک و قلب
۴۵.....	۲. ۴. ۱. ۳. وجد و قلب
۴۸.....	۲. ۴. ۱. ۴. علم و قلب
۵۱.....	۲. ۱. ۵. جمع بندی
۵۲.....	۲. ۲. ۲. قلب
۵۳.....	۲. ۲. ۱. ابره معنایی مترادفات ریشه
۵۴.....	۲. ۲. ۱. ۱. بال
۵۵.....	۲. ۲. ۱. ۲. حال
۵۶.....	۲. ۲. ۱. ۳. نفس
۵۸.....	۲. ۲. ۱. ۴. صدر
۵۸.....	۲. ۲. ۱. ۵. روح
۶۱.....	۲. ۲. ۱. ۶. فؤاد
۶۳.....	۲. ۲. ۲. مترادفات همنشین با ریشه
۶۳.....	۲. ۲. ۳. مقایسه برخی ترجمه‌ها و شروح
۶۵.....	۲. ۲. ۴. کاربرد در احادیث
۶۶.....	۲. ۲. ۵. جمع بندی
۶۸.....	۲. ۳. ۳. الرحمه
۷۰.....	۲. ۳. ۱. دایره معنایی مترادفات ریشه
۷۰.....	۲. ۳. ۱. ۱. حنان

- ۷۲..... ۲. تعطف ۳. ۱. ۲. ۳. ۲.
- ۷۲..... ۳. رأفۃ ۳. ۱. ۲. ۳. ۲.
- ۷۴..... ۴. رقۃ ۴. ۱. ۲. ۳. ۲.
- ۷۷..... ۵. شققۃ ۵. ۱. ۲. ۳. ۲.
- ۷۸..... ۶. رفق ۶. ۱. ۲. ۳. ۲.
- ۸۰..... ۷. نفع ۷. ۱. ۲. ۳. ۲.
- ۸۳..... ۸. ودّ ۸. ۱. ۲. ۳. ۲.
- ۸۴..... ۲. ۳. ۲. ۲. تالیسه بر نسی ترجمه‌ها و شروح
- ۸۶..... ۳. ۳. ۲. کاربرد در احادیث
- ۸۸..... ۴. ۳. ۲. مترادفات هم‌نشین با اِشعار و قلب
- ۸۸..... ۵. ۳. ۲. جمع بندی
- ۸۹..... ۴. ۲. المحبه
- ۹۲..... ۵. ۲. اللطف
- ۹۴..... ۵. ۲. ۱. جمع‌بندی
- ۹۵..... ۶. ۲. الرعيه (للرعيه)
- ۹۷..... ۶. ۲. ۱. دایره معنایی مترادفات ریشه
- ۹۷..... ۶. ۲. ۱. ۱. مرئوس (رأس)
- ۱۰۰..... ۶. ۲. ۱. ۲. مسوس (سوس)
- ۱۰۲..... ۶. ۲. ۱. ۳. ناس

۱۰۴.....	۲. ۶. ۱. ۴. اَنَام.....
۱۰۵.....	۲. ۶. ۲. مقایسه برخی ترجمه‌ها و شروح.....
۱۰۷.....	۲. ۶. ۳. کاربرد در احادیث.....
۱۰۸.....	۲. ۶. ۴. مترادفات همنشین با اشعار قلب و رحمه.....
۱۰۸.....	۲. ۶. ۵. جمع بندی.....
۱۰۹.....	۲. ۷. و لَا تَكُونَنَّ عَلَيْهِم.....
۱۱۰.....	۲. ۸. سَبْعًا.....
۱۱۰.....	۲. ۸. ۱. دایره و بنای مترادفات ریشه.....
۱۱۱.....	۲. ۸. ۱. ۱. ضاری.....
۱۱۳.....	۲. ۸. ۱. ۲. شرس.....
۱۱۴.....	۲. ۸. ۱. ۳. آبد.....
۱۱۷.....	۲. ۸. ۱. ۴. قاسی.....
۱۱۸.....	۲. ۸. ۱. ۵. وحیش.....
۱۱۹.....	۲. ۸. ۱. ۶. مفترس.....
۱۲۱.....	۲. ۸. ۲. مقایسه برخی ترجمه‌ها و شروح.....
۱۲۳.....	۲. ۸. ۳. کاربرد در احادیث.....
۱۲۵.....	۲. ۸. ۴. جمع بندی.....
۱۲۶.....	۲. ۹. تَغْتَنِمُ.....
۱۲۶.....	۲. ۹. ۱. دایره مترادفات ریشه.....

- ۱۲۷..... ۲. ۹. ۱. ۱. فیء
- ۱۲۸..... ۲. ۹. ۱. ۲. کسب
- ۱۳۰..... ۲. ۹. ۱. ۳. زهب
- ۱۳۱..... ۲. ۹. ۱. ۴. أخذ
- ۱۳۲..... ۲. ۹. ۱. ۵. نفل
- ۱۳۳..... ۲. ۹. ۲. متایسه برخی ترجمه‌ها و شروح
- ۱۳۵..... ۲. ۹. ۳. کاربرد در احادیث
- ۱۳۶..... ۲. ۹. ۴. جـ بـ نـ دـ
- ۱۳۷..... ۲. ۱۰. ۱. أكلهم
- ۱۳۸..... ۲. ۱۰. ۱. دایره معنایی مترادفات یشه
- ۱۳۸..... ۲. ۱۰. ۱. ۱. لقم
- ۱۴۰..... ۲. ۱۰. ۱. ۲. مضغ
- ۱۴۱..... ۲. ۱۰. ۱. ۳. خضم
- ۱۴۲..... ۲. ۱۰. ۱. ۴. ذاق
- ۱۴۳..... ۲. ۱۰. ۱. ۵. لاک
- ۱۴۴..... ۲. ۱۰. ۱. ۶. علک
- ۱۴۵..... ۲. ۱۰. ۱. ۷. قطم
- ۱۴۶..... ۲. ۱۰. ۱. ۸. قضم
- ۱۴۸..... ۲. ۱۰. ۱. ۹. لعق

۱۴۹.....	۲. ۱۰. ۱. ۱۰. لحس
۱۴۹.....	۲. ۱۰. ۱. ۱۱. طعم
۱۵۱.....	۲. ۱۰. ۱. ۱۲. اغتذی
۱۵۱.....	۲. ۱۰. ۲. مقایسه برخی ترجمه‌ها و شروح
۱۵۲.....	۲. ۱۰. ۳. کاربرد در احادیث
۱۵۳.....	۲. ۱۰. ۴. مترادفات همنشین با إغتنام
۱۵۴.....	۲. ۱۰. ۵. جمع بندی
۱۵۵.....	۲. ۱۱. صِنْفَانِ ..
۱۵۵.....	۲. ۱۱. ۱. دایره معنایی مترادفات ریشه
۱۵۶.....	۲. ۱۲. نَظِيرٌ.....
۱۵۷.....	۲. ۱۲. ۱. دایره معنایی مترادفات ریشه
۱۵۷.....	۲. ۱۲. ۱. ۱. غرار
۱۵۸.....	۲. ۱۲. ۲. ۱. ۲. مثل
۱۶۰.....	۲. ۱۲. ۳. ۱. ۳. سی
۱۶۱.....	۲. ۱۲. ۴. ۱. ۴. شبیه
۱۶۳.....	۲. ۱۲. ۲. مقایسه برخی ترجمه‌ها و شروح
۱۶۴.....	۲. ۱۲. ۳. کاربرد در احادیث
۱۶۶.....	۲. ۱۲. ۴. جمع بندی
۱۶۷.....	۲. ۱۳. الْخَلْقُ.....

اهمیت بالای جایگاه حدیث و تاثیر شگرف آن در سبک زندگی مسلمان را می‌توان از حدیث ثقلیه و احادیث مشابهش دریافت. بر این مبنا حدیث پس از قرآن - که داعیه هدایت اقوام^۱ دارد^۱ - یکی از دو کفه ترازوست که در هدایت، تصحیح شیوه زندگی و اصلاح اخروی مسلمان نقش بسزایی ایفا می‌نماید. به همین دلیل توجه و تبیین مرام معصومین برای فهم بهتر؛ لازم و ضروری به نظر می‌رسد. این مهم با انجام به‌موقعی‌های مختلف در حوزه‌های گوناگون انجام پذیر است.

کلام معصومین دارای ظرافت‌های معنایی است، یکی از راه‌های فهم بهتر کلام معصوم، پژوهش لغوی و زبانی است. این حوزه علیرغم ظاهر ساده، دارای پیچیدگی‌های معنایی و ظرافت‌هایی لطیف است که در صورت توجه، کرانه‌های

۱. ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ﴾: اسراء: ۹.

گسترده ای را پیش روی مخاطب می‌گشاید.

یکی از دانش‌های ظریف علوم لغوی؛ فروق اللغه است. این دانش به تفاوت‌ها و ظرافت‌های معنایی مترادفات یک واژه می‌پردازد و دایره معنایی آن‌ها را مشخص و تبیین می‌نماید و در نتیجه تفاوت مترادفات در عین تشابه، مشخص می‌گردد. یعنی نقاط افتراق و اشتراک معنایی یک سلسله از مترادفات یک واژه را روشن می‌کند.

برای تبیین بهتر اصطلاح «تفاوت‌ها و ظرافت‌هایی معنایی واژگان» باید عرض کنیم که هر یک از هم یک معنای خاص خود را دارد و هم یک معنایی که با یک یا چند کلمه دیگر در آن معنا مشترک است. به آن کلماتی که معنایی مشترک با واژه مورد نظر دارند مترادف می‌گویند. مانند رحمت که با لطف، محبت و مواردی از این دست مترادف است. پر واضح است که وقتی گوینده سخنی از بین دایره مترادفات، واژه خاصی را انتخاب می‌کند؛ در واقع اشاره به زوایای معنایی خاص آن واژه می‌کند و دقیقاً همان معنای خاص را مد نظر دارد.

این مطلب زمانی روشن تر و مهم تر می‌گردد که گوینده سخن؛ آبرانسانی با شخصیت اعلی و رویکردی آسمانی، حضرت علی^۷ باشد. گویی کلام، مهار خود را به وی سپرده و مانند مومی در دستان پر قدرت و هنرمند حضرت حالت گرفته و دارای معنا و مفهوم می‌گردد. چه بسیار لغات و اصطلاحاتی که برای اولین بار توسط حضرت ساخته و شنیده شده است. سخن، وجود خود را

مدیون و مرهون علی ۷ است.

در این بین نهج البلاغه آن طور که می‌شایست و می‌بایست به ویژه از منظر فروق اللغة مورد توجه و تبیین قرار نگرفته است. متأسفانه در این مورد خاص، پیشینه ویژه ای وجود ندارد؛ غیر از پاره ای از معاجم و شروح ادبی که به صورت پراکنده به لغات و بعضاً فروق اللغة پرداخته اند، در شرح نویسی ها؛ شرح ابن ابی الحدید معتزلی از دیگر شروح رویکرد لغوی بیشتری دارد و در زمینه فروق اللغة؛ الزرکلی فی اللغة حسن بن عبدالله عسکری به صورت مطلق به فروق اللغات می‌پردازد و یا در حوزه مقاله و پایان نامه، پایان نامه بررسی مفهوم زهد در قرآن کریم و نهج البلاغه و عرفان به قلم محمد حسین فصیحی از جامعه المصطفی العالمیه و مقاله مستوره منایی رحمان و رحیم در روایات اهل بیت به قلم آیت الله محمد محمدی ری شیری در مجله علوم حدیث شماره ۵۹۶۰، متأسفانه پژوهش لغوی - حدیثی به منظور نمایاندن ظرافت‌هایی معنایی بر روی کلمات نهج البلاغه انجام نپذیرفته است و هم‌چنین پرداختن به این پژوهش را ضروری‌تر می‌نماید.

مشخصاً نحوه چیدمان واژگان در کنار هم و گلچین شدنشان از میان مترادفات نه تنها بی علت نبوده بلکه دارای حکمتی لطیف و دقیق است. در واقع پرداختن به این زاویه باعث روشن شدن علت‌گزینش کلمات از طرف امیر سخن گشته و اعجاز کلامی حضرت و حکمت‌گزینش واژگان از طرف وی

را تا حدودی مشخص می‌نماید که منجر به تبیین زوایای تاریک معنایی و کشف مفاهیم نهج البلاغه می‌گردد.

این پژوهش دارای دو رویکرد لغوی و حدیثی است:

لغوی؛ این رویکرد با مراجعه به معاجم معتبری هم چون معجم مقاییس اللغة، کتاب العین، الفروق فی اللغة، لسان العرب و... مورد معنا و دلالت یابی قرار می‌گیرد. به این صورت که ابتدا واژه اصلی در معاجم، بررسی شده و معنا و دلالت آن روشن می‌گردد، سپس مترادفات آن، جستجو و یک به یک در معاجم مفهوم‌شناسی می‌شوند و با واژه اصلی از لحاظ معنا و دلالت مورد مقایسه قرار می‌گیرند. بدین ترتیب با روشن شدن حدود دلالت هر واژه، نقاط افتراق معنایی این سلسله مترادفات روشن شده و مفهوم اصلی کلمه و هم‌چنین علت گزینش واژه اصلی از صرف حضرت علی^۷ روشن‌تر می‌گردد.

حدیثی؛ با توجه به اینکه نهج البلاغه، کلام معصوم و در نتیجه حدیث است، پس پرداختن به آن از ضروریات به نظر می‌رسد؛ بدین ترتیب که با یافتن کاربردهای واژگان اصلی، در ادبیات دیگر معصومین و هم‌چنین تشکیل یک خانواده حدیث از آن واژه خاص و یا ترکیب آن واژه با دیگر واژگان همان جمله، می‌توان به مفهوم واقعی واژگان و یا ترکیبشان در جمله، در فضای کلام معصومین نزدیک شد.